

Sobre les traduccions de novel·la policíaca

Albert Jané

Institut d'Estudis Catalans
Carrer del Carme, 47
08001 Barcelona

Resum

L'article analitza el model de llengua de la novel·la policíaca traduïda basant-se en títols de dues de les col·leccions més representatives del gènere, «La Cua de Palla» i «Col·lecció Nova Terra. Sèrie Agata Christie». A partir d'un seguit d'exemples, l'autor detalla calcs i solucions artificioses que troba que no es corresponen amb la llengua viva genuïna.

Paraules clau: novel·la policíaca; traducció; llengua literària.

Abstract. *About Catalan translations from crime fiction*

This paper analyses the language used in Catalan translations from crime fiction by studying two of its main collections, La Cua de Palla and Col·lecció Nova Terra. Sèrie Agata Christie. A series of examples are given to explain loan translations and usages that are not appropriate in Catalan.

Keywords: crime fiction; translation into Catalan; literary language.

Com que es tracta d'un fet evident, innegable, alguns escriptors catalans, incloent-hi, és clar, els traductors, arriben a admetre que els seus escrits potser no són gramaticalment i idiomàticament impecables, que sí que de tant en tant se'ls pot escapar alguna incorrecció, però que el que desitgen principalment és que el seu llenguatge sigui fluid i desproveït d'artifici. Però no en trobaríem cap, ni un, dels nostres escriptors, que admetés de bon grat que la seva llengua literària, deixant de banda el grau de correcció gramatical, és artificiosa, encarcerada, amb una notable profusió de solucions gramaticals estranyes a la llengua viva, i de cultismes i arcaïsmes superflus, innecessaris i fàcilment evitables.

En català s'han publicat, en els darrers cinquanta anys, diverses col·leccions de novel·la policíaca. Les més importants, segurament, són, en primer lloc «La Cua de Palla», d'Edicions 62, que va dirigir i orientar durant molt de temps l'inolvidable Manuel de Pedrolo, i també la «Col·lecció Nova Terra. Sèrie Agatha

Christie», de La Llar del Llibre. És, si més no, tenint en consideració diverses obres traduïdes d'aquestes dues col·leccions que hem bastit els presents comentaris. Naturalment, la qualitat del llenguatge d'aquestes traduccions és molt desigual, tenint especialment en compte que entre els traductors, al costat de bons escriptors, experts i coneixedors de l'ofici, hi han intervingut traductors ocasionals o més o menys professionalitzats, amb uns coneixements desiguals, a vegades certament insuficients. Creiem que un factor que no cal descartar, pel que fa a la bondat de les traduccions, és el temps material, de consulta, de reflexió, que un treball òptim forçosament exigeix, exigència no sempre compatible amb la necessària rendibilitat de la feina.

És especialment en els diàlegs, que sovint constitueixen una part considerable d'aquestes obres, en què la versemblança del llenguatge adquireix la seva importància, i, sense voler generalitzar, podem dir que és fàcilment constatable que no és precisament per una subjecció extrema al rigor de la normativa que ens resulten artificiosos i desproveïts de naturalitat. Però això també es pot dir de la part del narrador. Al costat d'una bella munió de casos particulars, específics, n'hi ha uns quants, com els que indiquem a continuació, susceptibles de reduir-se a esquema.

En català, és normal d'ometre el pronom personal fort amb la funció de subjecte. En un bon nombre de construccions en què és preceptiu en llengües com l'anglès o el francès, el seu ús en català tindria una funció de focalització que no correspon a la situació argumental. De fet, en una traducció del francès o de l'anglès al català, el pronom personal fort de tercera persona demana tres solucions diferents, d'acord amb el sentit de cada cas: la forma pronominal, l'el·lipsi o omissió del subjecte o un sintagma nominal adequat. En els exemples indicats a continuació, que provenen, com tots els altres, de novel·les traduïdes de les col·leccions esmentades, entenem que caldria suprimir el pronom fort dels quatre primers i substituir el del darrer (5) per un grup nominal com *aquest senyor*.

- (1) Ella tenia la idea de ficar-se en el món de la direcció.
- (2) Ell es recolzà contra el marc de la porta de la cabina.
- (3) —Està inconscient —advertí la infermera. Ella tenia un tipus que Turee reconegué com a característic.
- (4) Aquest deu ser el del major Despard. Ell va eliminant a mesura que juga.
- (5) I ell és el sergent Hay.

El gal·licisme, o anglicisme, que consisteix a determinar els noms que designen parts del cos humà o objectes molt personals, com ara peces de vestir, ha estat sovint assenyalat, però en les obres de què ens ocupem en trobaríem dotzenes, potser centenars, de casos. Convé recordar que l'omissió o el·lipsi del terme possessiu no és possible quan el nom va acompanyat d'un adjectiu com a epítet, car sense el possessiu aquest adjectiu adquiriria valor determinatiu. En els exemples següents, sembla clar que sí que caldria, d'acord amb l'expressió genuïna de la nostra llengua, prescindir del terme possessiu o bé substituir-lo pel datiu genitiu, com en els casos (9) i (14). En l'exemple (10), la solució pertinent seria: [...] però no em va treure els ulls de la cara.

- (6) Miss Brent va prémer fortament els seus llavis.
- (7) El meu oncle posà la seva mà a l'espatlla de la noia.
- (8) Es va treure l'anell i se'l va ficar a l'interior del seu vestit.
- (9) La fogaonada de la pistola encara il·luminava la seva cara.
- (10) Agafà la tassa de cafè, però no va treure els seus ulls de la meva cara.
- (11) Ackie tenia molta matèria gris (*sic*) sota el seu barret.
- (12) Només la tenia agafada amb els meus braços al seu voltant.
- (13) Plorava, amb la seva cara contra la meva bata de seda.
- (14) Un cigarret penjava dels seus llavis.
- (15) Miss Brent va prémer fortament els seus llavis.

Un cas que s'hi relaciona és el que podem anomenar el plural col·lectiu, és a dir, quan cal designar un conjunt de persones, parts del cos humà o objectes diversos, que pertanyen o corresponen, individualment, a un grup de persones. Sense que es pugui generalitzar, és possible indicar que l'expressió més pròpia del parlar espontani, que cal no deixar de banda, recorre habitualment a la forma del singular. En els exemples següents, si més no, es pot afirmar que hi ha unes formes del plural que són clarament tributàries de l'original:

- (16) Tots dos policies es van treure els mocadors, van tirar enrere les gorres i es van eixugar els fronts.
- (17) Poseu-vos els abrics i porteu-la a un metge.
- (18) Els nusos de les corbates, afluixats, els penjaven balders al voltant del coll.
- (19) La gisca els cenyia les camises al voltant del coll.

El plural dels exemples precedents podria induir a creure que cada individu posseïa més d'una de les coses que el narrador li atribueix.

L'ús de la frase verbal *dir-se* 'tenir per nom' no coneix vacil·lacions en la llengua estàndard, si es vol, en el català central. És una manera de dir apresada en la més tendra infància (Com et dius, maco?). Però molts traductors, que no la deuen pas ignorar, no saben resistir la poderosa influència de l'original anglès, cosa que dóna lloc a dotzenes i dotzenes d'exemples de frases híbrides com les següents:

- (20) El meu nom és Lombard, Philip Lombard.
- (21) No en sabia el nom fins que em van ensenyar la fotografia i me'l van dir.
- (22) [...] i em diguéis que ara el seu nom era el de Julia Wolf.
- (23) El nom d'ella és Thelda.
- (24) No en sé el nom.
- (25) El seu nom és Marple.
- (26) El meu nom no és pas Carla.

En la seva última gramàtica (1956), Fabra va atenuar el caràcter obligatori del reforç amb l'adverbi *no* dels mots *mai*, *ningú*, *res*, *gens*, etc., usats en oracions negatives, quan van davant el verb. Això ha fet que molts escriptors en prescindixin totalment, segurament amb la idea d'acostar-se més al llenguatge col·loquial, sense adonar-se, però, que molt sovint, no pas sempre, hi ha altres

solucions preferibles, com és ara la col·locació d'aquests mots després del verb. Curiosament, n'hi ha molts, segurament els mateixos, que recorren al reforç de l'adverbi *no* justament quan no caldria, quan constitueix una incorrecció gramatical innegable; per exemple, quan el valor negatiu de l'oració ja l'expressa la preposició *sense*. En el camp de la novel·la policíaca, amb arguments en què són habituals les accions furtives, dutes a terme d'amagat, aquestes construccions amb aquest *no* aberrant es troben a cada pas. Creiem que amb un bon rasclat un centenar d'exemples bé els trobaríem. Ens limitarem als següents:

- (27) Va entrar a l'habitació sense que ningú no s'adonés de la seva aparició.
- (28) Li fou fàcil al nostre home abandonar el tren sense que ningú no el veiés.
- (29) [...] pogué deixar caure una píndola o qualsevol altra cosa a la tassa d'ella sense que ningú no ho veiés.
- (30) [...] podia obtenir la metzina, sense que ningú no ho sapigués (*sic*) mai.
- (31) Els vaig dir que els havia pogut pispar sense que ningú no sabés mai que ho havia fet.
- (32) [...] es podria dur droga per valor de cinc o sis mil lliures sense que ningú no se n'adonés.
- (33) Tothom se'n va donar, sense que ningú no ho digués.

Un cas anàleg és el de l'exemple següent, en què el reforç indegut amb l'adverbi *no* del mot *mai*, que aquí no té valor negatiu, dóna lloc a frases absurdes, gairebé inintel·ligibles. Convé advertir que en aquestes construccions el verb sempre ha d'anar en subjuntiu.

- (34) La germana més dolça i estimada que mai no hagi tingut cap noi.

En el llenguatge col·loquial, les aposicions, és a dir, els elements de l'oració col·locats al final, deslligats de l'estructura de la frase, són habitualíssimes. I, molt lògicament, constitueixen un dels recursos usuals dels narradors per a donar versemblança i realitat als diàlegs dels seus relats. Ara bé, en català aquestes aposicions sempre han d'anar precedides per una coma, exigida per l'entonació pròpia de la nostra llengua. És una coma que més que no pas una pausa marca un canvi d'entonació, o, si es vol, un descens sobtat d'aquesta entonació, que té el punt màxim de força en la síl·laba tònica del mot immediatament anterior a la coma. Sense aquesta coma, tan sovint incomprendiblement omesa, l'aposició deixa de tenir aquest caràcter i esdevé més aviat un element focalitzat, com si es volgués indicar que és precisament aquest element i no un altre que resulta afectat per l'afirmació precedent. Notem, d'altra banda, que quan la funció de l'element col·locat en aposició és la de complement verbal, ha d'anar representat per mitjà del pronom corresponent al costat del verb, cosa que referma l'obligatorietat de la coma davant l'aposició.

En els exemples següents, hem escrit entre parèntesis la coma que no figura en el text publicat, que creiem necessària i que restitueix a l'element que precedeix el seu valor temàtic evident:

- (35) No és natural(,) això!
- (36) Què és(,) això?
- (37) I què fa(,) en George?
- (38) Què li passa(,) al vell?
- (39) Ho ha agafat de mi(,) això.
- (40) No els necessito per res(,) els diners.
- (41) Ja devia tenir sis anys(,) llavors.
- (42) Em divertiré(,) aquest Nadal.
- (43) I jo en realitat sóc anglesa(,) també.
- (44) Com era(,) ell?
- (45) Ja ho comprovarem(,) això.
- (46) Aquest home fa mala cara(,) aquest matí.
- (47) Vostè se la creu(,) aquella història?
- (48) Ahir a la nit no ens ho va pas dir(,) això.
- (49) Que en sóc(,) d'estúpida.
- (50) És molt generós(,) vostè.
- (51) S'ha fet força famosa(,) ella.
- (52) Mai no m'ha agradat(,) aquest home.
- (53) Setanta-cinc mil lliures(,) es va embutxacar.
- (54) N'estaven(,) d'ella(,) els seus fills?

Notem, en el darrer exemple (54), la presència de dues aposicions, cadascuna precedida, en la nostra proposta, per una coma. És veritat que no tothom accepta l'obligatorietat d'aquestes comes, i la seva absència habitual i reiterada tant pot ésser deguda a la descurança com a aquesta idea. La nostra convicció és que es tracta d'una coma imprescindible.

Com hem dit, la major part de les construccions que inviten a una esmena decidida, a causa de la seva improprietat gramatical o de la seva artificiositat innecessària, no són susceptibles d'ésser reduïdes a un esquema més o menys general. Vet ací, a continuació, una generosa antologia de frases reproduïdes, totes, de les traduccions de les novel·les d'Agatha Christie, que no vacil·laríem a esmenar, no solament per causa d'alguna improprietat gramatical, sinó, especialment, amb el propòsit d'eliminar-ne l'artificiositat, amb la solució que s'indica després de cadascuna:

- (55) La pistola em pertany. / La pistola és meva.
- (56) El pare no ha parlat gaire del tema. / El pare no n'ha parlat gaire.
- (57) Per què hauran volgut matar-me? / Per què em deuen haver volgut matar?
- (58) L'haurien hagut de matar a cops de pal / L'haurien hagut de matar a cops de garrot.
- (59) Vostè creu? / Vol dir?
- (60) Poirot féu un sorollet amb la llengua. / Poirot va fer petar la llengua.
- (61) No, no només aquest. Mai no ho fa. / No, no solament aquest. No ho fa mai.
- (62) No pensaràs que és ella? / No deus pensar que és ella?
- (63) Aquesta es trobava a la sala d'estar, amb la ràdio posada. / [...] amb la ràdio engegada.
- (64) En no rebre cap resposta, l'he oberta. / Com que no he rebut cap resposta, l'he oberta.

- (65) Ell i la ballarina eren aus de la mateixa ploma. / Ella i la ballarina eren ocells de la mateixa ploma.
- (66) [...] una noieta corrent, possiblement ell no s'hagués fixat mai en ella. / [...] possiblement ell no s'hi hauria fixat mai.
- (67) Sembla un gest perfectament carent de sentit. / Sembla un gest perfectament desproveït de sentit.
- (68) Però jo apostaria qualsevol cosa que aquella vella odiosa ho sap tot. / Però jo m'hi jugaria qualsevol cosa que aquella vella odiosa ho sap tot.
- (69) Què és el que jo espio? / Què espio, jo?
- (70) Això li explicaràs a la teva tia! / Això ho explicaràs a la teva tia.
- (71) Feia bon aspecte? / Tenia bon aspecte?
- (72) No és cert, Ted. / No és veritat, Ted.
- (73) No me la caldrà pas comprar. / No caldrà pas que me la compri.
- (74) Res de tot això no heu de saber. / No heu de saber res de tot això.
- (75) D'això és precisament que volia parlar-vos. / És precisament d'això que us volia parlar.
- (76) [...] estava excessivament enfangat com perquè hi transitessin els automòbils. / [...] estava massa enfangat perquè hi poguessin transitar els cotxes.
- (77) Els dos van morir. / Van morir tots dos.
- (78) Va vendre el que no devia. / Va vendre el que no havia de vendre.
- (79) Probablement tinguis raó. / Probablement tens raó.
- (80) Vaja una coincidència! / Quina coincidència!
- (81) Rhoda es va alçar i va posar la ràdio. / Rhoda es va alçar i va engegar la ràdio.
- (82) I de ser així algú se n'hauria adonat. / I si fos algú així se n'hauria adonat.
- (83) [...] encara que jo no hi entenc d'aquestes coses. / [...] encara que jo no hi entenc, en aquestes coses.
- (84) Què va! / I ara!
- (85) Li carreguen tot a l'Emna. / Ho carreguen tot a l'Emna.
- (86) No en tinc cap intenció. / No tinc cap intenció de fer-ho.
- (87) [...] uns divuit mesos abans, d'un atac semblant al que finalment l'havia occit. / [...] uns divuit mesos abans, d'un atac semblant al que finalment l'havia matat.
- (88) Però encara que la mort de Miss Arundell no sorprengué ningú, succeí quelcom més. / [...] la mort de Miss Arundell no va sorprendre ningú, va passar alguna cosa més.
- (89) Però, què en guanyem de tot això? / Però, què hi guanyem, en tot això?
- (90) Es preguntà què la preocuparia. / Es va preguntar què la devia preocupar.
- (91) Ningú no ha vingut encara. / Encara no ha vingut ningú.
- (92) Estaven decidides a treure-li partit als seus diners. / Estaven decidides a treure partit dels seus diners.
- (93) No crec que ells en tinguessin gaire interès. / No crec que ells hi tinguessin gaire interès.
- (94) Semblava que anés a ficar-se a plorar. / Semblava que s'anava a posar a plorar.
- (95) Crec que Marlene ha vist alguna cosa que no devia haver vist. / Crec que Marlene ha vist alguna cosa que no havia d'haver vist.
- (96) Per què desitja tant deslliurar-se de Lord Edgware? / Per què desitja tant desempallegar-se de Lord Edgware?
- (97) *Geneviève* es diu la botiga. / La botiga es diu *Geneviève*.

- (98) Potser hi hagi una part de raó en tot això. / Potser hi ha una part de raó, en tot això.
- (99) Allò que en diu emprar les petites cèl·lules grises. / Allò que en diu fer servir les petites cèl·lules grises.

L'esmena de la frase verbal de l'exemple (58) obeeix al fet que, segons el context, no és vol expressar obligació sinó probabilitat. En el cas de l'exemple (69), existeix la frase popular *tocar l'ase*, però d'acord amb el context sembla més adequada la solució proposada.